

**מסורת הלשון שבפי יהודי דרום תימן (קהילות שרעב ועדן):
תורת ההגה של העברית ותצורת שם העצם בלשון המשנה**

**The Hebrew Language of the Jews of Southern Yemen
(the Shar‘ab and ‘Adan [Aden] Communities):
Phonetics and Morphology of the Noun in the Mishnah**

by Doron Ya'akov

מאת דורון יעקב

עבודת דוקטור בהדרכת פרופ' משה בר-אשר

עבודה זו מתארת את מסורת הלשון העברית של יהודי דרום-תימן. תיאור זה הוא פרי של עבודת שדה ארוכה ומאומצת, המתעדת בהקלטות יהודים מדרום-תימן כשהם קוראים במקרא ובספרות שלאחריו (ספרות חז"ל ותפילות).

בחלקה הראשון השלמות ותיקונים לתיאור מערכת ההגאים המשמשת בדרום-תימן. מאחר שספרו של שלמה מורג, העברית שבפי יהודי תימן (ירושלים תשכ"ג), מתמקד בעיקר במסורת מרכז תימן (ובמיוחד העיר צנעא), יש מקום להשלים, לתקן ולחדד את התיאור הפונטי של העיצורים והתנועות שבמסורת דרום-תימן. החידוש העיקרי שבחלק זה הוא מגוון ההגיות הנוהג בתנועת החולם. בחלק זה נכללו גם עניינים פונולוגיים במסורת דרום-תימן של קריאת המקרא שלא נדונו כלל בספרו של מורג, כגון כללי השווא הנע, מקומו של המכפל, וחוקי ההטעמה המשנית (הגעיות).

בחלקה השני תיאור של מסורת הקריאה במשנה של יהודי דרום-תימן. התיאור כולל השוואה מוקפדת למסורת העיקרית של תימן, היא מסורת צנעא (ומסורות קרובות אחרות ממרכז תימן). תחילה נדונו עניינים פונולוגיים ביחס לעברית הטברנית, כגון מקומו של המכפל, סוגיות שונות הנוגעות לעיצורים הגרונניים וכללי הדגש הקל באותיות בגדכפ"ת.

הפרק הגדול ביותר בעבודה הוא תיאור שמות העצם במסורת הקריאה במשנה. בפרק זה נערכו יותר מאלף שמות עצם שאינם במקרא (ובכלל זה שמות מקראיים הנקראים באופן שונה בקריאת המשנה ונטיות של שמות מקראיים שאינם במקרא). הערכים נרשמו מפי שישה מסרנים עיקריים בני דרום-תימן ועל פי כתבי יד מנוקדים מדרום תימן. הם הושאו באופן עקיב לנתונים העולים מהעדים המרכזיים של מסורת מרכז תימן – ניקודים שנעשו בידי בני המרכז (בכתבי יד ובניקוד דפוסים), הקלטות של בני המרכז, והעדויות המצויות במחקר. בכל שם ושם נערכה השוואה גם למסורות אחרות של לשון חז"ל – הניקוד הבבלי, כמעט כל כתבי היד המנוקדים (על פי מקורותיהם או על פי ספרות המחקר) וניקוד הדפוסים ששימשו את יהודי דרום-תימן. במקומות הנצרכים נלווה דיון קצר במסקנות הישירות היוצאות מתצורת השמות במסורת הדרום ומן ההשוואה למסורות האחרות.

בפרק שאחריו נדונו עניינים שונים הנוגעים למסורת הקריאה במשנה : צורות בינוני שונות, ניקוד שי' הזיקה, צורות הפסק, יידוע שמות עצם, כתיב וקרי בקריאת המשנה ועוד.

ניתוח הנתונים מראה שבפרטים רבים מסורת דרום-תימן היא מסורת תימנית, דהיינו אינה שונה ממסורת המרכז. בפרטים אחרים מתגלה התאמה למסורות טובות ועתיקות של לשון המשנה מצד אחד, והשפעות מאוחרות של ניקוד הדפוסים מצד שני (ובכלל זה שיבושים והיעדר מסורת טובה).

המסר החשוב של העבודה הזאת הוא שבמחקר לשון חז"ל אין מקום להזכיר את 'מסורת תימן' מבלי להתוודע להבדלים בין האזורים השונים.

בסופו של דבר עבודה זו היא מעשה הצלה. מסורת דרום-תימן חסרה אמצעי תיעוד מרובים, וגם האנשים המחזיקים בה מתמעטים והולכים במהירות. העבודה (על התשתית שלה – ההקלטות ואיסוף כתבי יד מנוקדים מדרום תימן) מנציחה את המסורת הזאת ברכיביה העיקריים, למען תעמוד ימים רבים.